Simona Širvydaitė-Šliupienė,
Olegas Fediajevas

Gedimino prospektas 4

Lietuvos nacionalinio dramos teatro pastatas (UK 15897), esantis Gedimino prospekto 4, yra Vilniaus senamiesčio (UK 16073) 10 kvartale, teritorijoje, iš Š ribojamoje Gedimino prospekto, iš R ir P – Odminių gatvės, iš V – Totorių gatvės. Jį sudaro keli sujungti korpusai. 2018 m. pradėta teatro rekonstrukcija, kurios metu arčiau Odminių gatvės esančiame kieme bus pastatytas naujas korpusas, o aikštelės prie centrinio įėjimo Gedimino prospekto vietoje įrengtas rūsys. Naujo korpuso polių vietose atlikti žvalgomieji tyrimai ir žvalgymai, aikštelės vietoje – detalieji tyrimai. 10 kvartalas buvo už miesto gynybinės sienos. Apjuosus miestą siena, šalia jos statytis namus ir gyventi nebuvo labai saugu. Vietovė buvo labai šlapia ir pelkėta, todėl kvartalas apgyvendintas labai lėtai ir retai. Gretimame 11 kvartale tekėjo Vingrių (Kačergos) upelis, viena jo atšaka buvo ties dabartine Odminių gatve. 1648 m. Getkanto plane ties dabartine Gedimino prospekto ir Šventaragio gatvės sankryža pažymėta Vingrių (Kačergos) ir senosios Vilnios santaka. Vingrių upelis sudarė palankias sąlygas kurtis specifiška veikla užsiimantiems žmonėms – odminiams. Pirmieji kvartalo namai buvo mediniai. 1737 m. Fiurstenhofo Vilniaus miesto plane Odminių gatvė pavaizduota iš abiejų pusių apstatyta namais, o dabartinio Gedimino prospekto R dalis parodyta tuščia. XVIII a. dokumentuose minima, kad per 1749 m. gaisrą Odminių (*Koženiacka*) gatvėje sudegė 5 namai, 4 iš jų priklausė odminiams. XIX a. I pusės planuose dabartinė Gedimino prospekto dalis ties teatru vis dar rodoma neapgyvendinta. 1891 m. prospektas išgrįstas, apsodintas medžiais, įrengti šaligatviai. 1972 m. S. Mikulionio atlikti tyrimai rodo, kad visi kvartalo pastatai atsirado XIX–XX a. 1893 m. sklype Gedimino prospekto 4 pastatytas Vilniaus amatininkų draugijos 3 aukštų pastatas, funduotas Žemės banko. 1910 m. prie Žemės banko pastato (Gedimino prospektas 6) pastatytas „Liutnios“ teatras. 1950–1951 m. atlikta „Liutnios“ teatro, tuo metu vadinto Lietuvos TSR valstybiniu dramos teatru, rekonstrukcija. 1961 m. pradėtas projektuoti dabartinis Dramos teatras, pastatytas 1980–1981 m. Dramos teatro teritorija iki šiol archeologų netyrinėta, nors 10 ir 11 kvartalai tirti gan plačiai (1 pav.). 1991 m. sklypuose Odminių g. 7, 9 atlikti detalieji tyrimai. Ištirtas apie 200 m^2 dydžio plotas, fiksuotas 2–2,5 m storio kultūrinis sluoksnis. Apatiniame 50 cm storio XVI a. pabaigos – XVII a. pradžios horizonte aptikta šulinio rentinio ir medinio vandentiekio liekanų. Virš jo tirtas 40–60 cm storio supiltinis su griuvenomis sluoksnis ir gausiais radiniais – keramika, koklių fragmentais, Jono Kazimiero (1648–1668) šilingais. Šis sluoksnis susidarė po karo su Maskva tvarkant sugriautą miestą, kai į užpelkėjusią vietą buvo vežamos griuvenos. Dar aukštesnis horizontas sietinas su amatininkų – odininkų veikla. Jame surastos 6 medinių kubilų liekanos. Prie daugumos buvo įrengtos krosnys. Jų aplinkoje rasta daug odos atraižų, gyvulių kaulų, ragų, taip pat žiestos keramikos fragmentų. Konstrukcijos įrengtos XVII a. pabaigoje. Taip pat surasti du mūrinių pastatų fragmentai, datuoti XVII a. pabaiga – XVIII a. pradžia. 1997–1999 m. sklype L. Stuokos-Gucevičiaus g. 1 atlikti didelės apimties žvalgomieji ir detalieji tyrimai. Iš viso ištirta apie 1033 m^2 dydžio teritorija, fiksuotas iki 3,8 m storio kultūrinis sluoksnis. Apatinis horizontas su skiedromis, gyvūnų kaulais ir ragais, odos atraižomis, odinės avalynės, buitinės keramikos ir koklių fragmentais datuotas XVII a. pradžia. Jame taip pat aptikti 7 šulinių rentinių

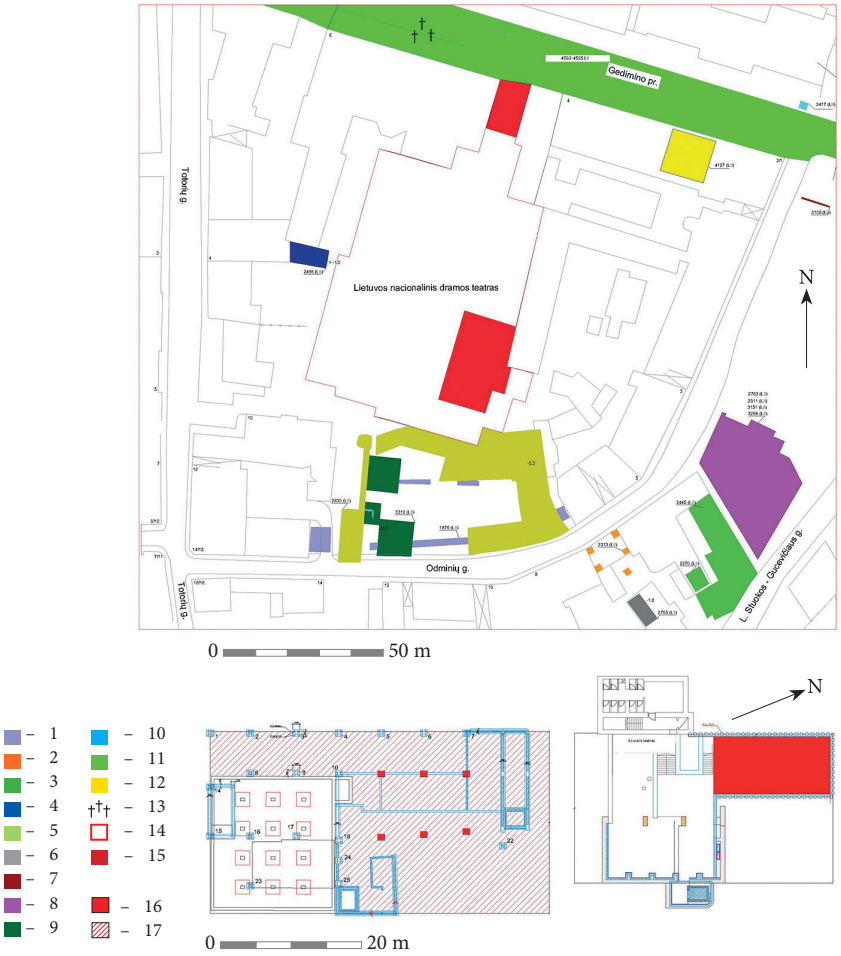

1 pav. Tyrimų situacijos planas: 1 – G. Stankevičiaus 1991 m. tyrimai; 2 – V. Daminaičio 1994 m. tyrimai; 3 – T. Poškos 1994–1995 m. tyrimai; 4 – V. Daminaičio 1995 m. tyrimai; 5 – V. Daminaičio 1996 m. tyrimai; 6 – V. Grišino 1996 m. tyrimai; 7 – A. Vaicekausko 1998 m. tyrimai; 8 – E. Butėno 1998–1999 m. tyrimai; 9 – V. Daminaičio 1999 m. tyrimai; 10 – V. Vainilaičio 1999 m. tyrimai; 11 – G. Vaitkevičiaus 2002 m. tyrimai; 12 – L. Kvizikevičiaus 2003 m. tyrimai; 13 – žmonių palaidojimai; 14 – Lietuvos nacionalinis dramos teatras; 15 – 2018 m. tyrimų vieta; 16 – 2018 m. žvalgomųjų ir detaliųjų tyrimų vietos; 17 – 2018 m. žvalgymų vieta. O. Fediajevo brėž.

Fig. 1. Situation plan of the investigation: 1 – 1991 investigation by G. Stankevičius; 2 – 1994 investigation by V. Daminaitis; 3 – 1994–1995 investigation by T. Poška; 4 – 1995 investigation by V. Daminaitis; 5 – 1996 investigation by V. Daminaitis; 6 – 1996 investigation by V. Grišinas; 7 – 1998 investigation by A. Vaicekauskas; 8 – 1998–1999 investigation by E. Butėnas; 9 – 1999 investigation by V. Daminaitis; 10 – 1999 investigation by V. Vainilaitis; 11 – 2002 investigation by G. Vaitkevičius; 12 – 2003 investigation by L. Kvizikevičius; 13 – human burials; 14 – Lithuanian National Drama Theatre; 15 – 2018 investigation site; 16 – 2018 survey and evaluation sites; 17 – 2018 survey site.

fragmentai ir medinis latakas. Aukštesniame supiltiniame sluoksnyje atkasti mūriniai pamatai datuoti XVIII a., pastatai ant jų stovėjo iki XX a. pradžios. 2002 m. atlikti žvalgymai ir detalieji tyrimai Gedimino prospekto atkarpoje tarp Katedros aikštės ir Jogailos gatvės bendrai tirta 6700 m^2 dydžio teritorija. Artimiausioje teatrui apie 150 m ilgio atkarpoje tarp Odminių ir K. Sirvydo gatvių fiksuotas neintensyvus nuo 1 iki 1,8 m storio kultūrinis sluoksnis su pavienėmis XVI–XVII a. keramikos šukėmis ir koklių fragmentais. 30–40 m į V nuo centrinio įėjimo į teatrą aptikta 11 XIX a. palaidojimų, taip pat 6x3 m dydžio medinio pastato liekanų. Pagal jame ir aplinkoje rastas odos atraižas pastatas pavadintas „odininko namu“. XVII a. namas pastatytas be pamatų, kombinuotos konstrukcijos – Š siena stulpinės, likusios – rentinės. Jame buvo 3 patalpos be grindų ar kitokios dangos. Vienoje iš patalpų rasti 6 statinių ar kubilų dugnai.

2018 m. tyrimai pradėti naujo korpuso statybos vietoje, kur pirmiausia metalo ieškikliais ir vizualiai žvalgyta visa 485 m^2 dydžio kiemo teritorija, po to iškasti šeši 2x1 m dydžio

2 pav. Kultūrinio sluoksnio stratigrafija šurfe 5 iš ŠR. O. Fediajevo nuotr.

Fig. 2. The stratigraphy of the cultural layer in Test Pit 5, as seen from the NE.

šurfai, bendrai ištirtas 12 m^2 dydžio plotas. Kiemo paviršius buvo beveik lygus, vidutiniškai ties altitude H_{abs} 96,55 m. Iki altidudės H_{abs} 96,00 m visuose šurfuose kastas supiltinis žvyro sluoksnis. Po juo fiksuotas nuo 40 cm iki 1,6 m storio pilkšvas gruntas su gausiomis statybinė-

3 pav. Pamatų fragmentas perkasoje 1. O. Fediajevo nuotr.

Fig. 3. The foundation fragment in Trench 1.

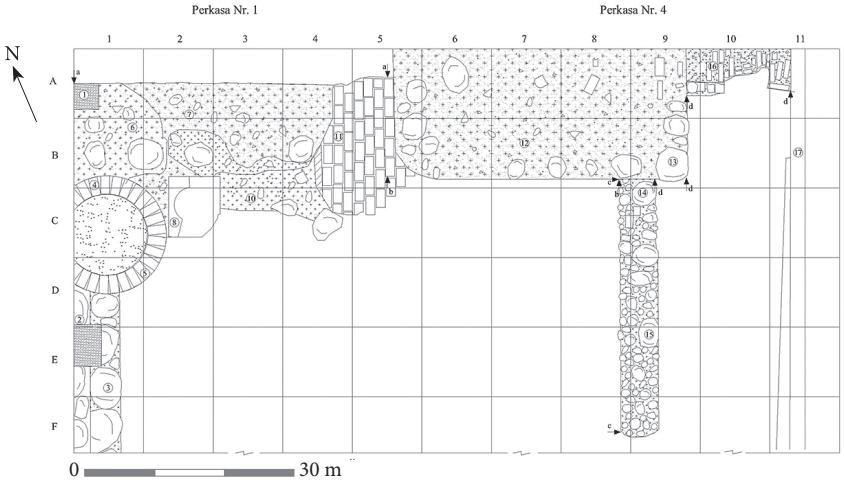

4 pav. Mūro fragmentai perkasose 1 ir 4. O. Fediajevo brėž.
Fig. 4. Masonry wall fragments in Trenches 1 and 4.

5 pav. Pamatai perkasose 1 ir 4. O. Fediajevo nuotr.
Fig. 5. The foundations in Trenches 1 and 4.

mis medžiagomis ir įvairiomis XX a. šiukšlėmis, tarp kurių surinkta gana daug ankstyvesnių, datuotų XVI–XIX a. radinių, tačiau dauguma jų neregistruota. Visuose šurfuose atkastos XX a. inžinerinės komunikacijos, kurias įrengiant viršutinis kultūrinio sluoksnio horizontas ir buvo perkastas. Dalyje tiriamųjų plotų po permaišytu horizontu fiksuotas nuo 40 cm iki 1 m storio archeologinis sluoksnis su XVI–XVIII a. radiniais, daugumą kurių sudarė to laikotarpio buitinės keramikos fragmentai, plokštiniai kokliai bei vienintelė XVII a. moneta.

Šio archeologinio sluoksnio aukščiausia altitudė H_{abs}95,50 m fiksuota šurfe 5 (2 pav.). 1,8–2 m gylyje vidutiniškai ties altitude H_{abs}94,50 m visuose šurfuose pasiektas balto smėlio įžemis. Sutvarkius radinius, registravimui atrinkta 19 XVI–XVII a. buitinės keramikos šukių, 7 XVII a. plokštinių koklių fragmentai bei 3 monetos – Jono Kazimiero (1648–1668) varinis šilingas, 1840 m. Rusijos imperijos 1 kapeika bei 1923 m. Lenkijos 10 grašių.

Detalieji tyrimai vykdyti kasant įvairaus dydžio perkasas, sunumeruotas nuo 1 iki 4 pagal tyrimų eigą. Perkasoje 1 50 cm nuo Š krašto atkastas apie 2 m pločio pamatų nelygiu paviršiumi fragmentas (3 pav.). Pamatai mūryti iš lauko riedulių, surištų kalkiniu skiediniu. Akmenys įvairaus dydžio – nuo 10 cm skersmens iki 50x40x30 cm dydžio. Tarpai tarp stambesnių akmenų fasadinėje (Š) pusėje kaišyti skaldytais akmenimis ir plytų duženomis. Konstrukcija apie 3,5 m ilgio, išilgai orientuota V–R kryptimi. Pamatų kryptis sutapo su greta esančio Lietuvos banko pastato Š sienos kryptimi, galėjo būti kone jos tęsiniu. Prie banko pastato sienos atidengtas 1,7 m skersmens šulinys. Konstrukcija mūryta iš geltonų 26,5x13x7 cm dydžio plytų, surištų kalkiniu skiediniu, o viršus užteptas cementiniu skiediniu. Šulinys ne mažiau kaip 1,6 m gylio. Įrengiant šulinį nuardyta dalis pamatų mūro, kas rodo jį esant vėlyvesnį ne vien pagal statybinę techniką, bet ir pagal struktūrų stratigrafiją. Manytina, kad šulinys skirtas lietaus vandeniui surinkti. Prie šulinio buvo dar viena konstrukcija su išgręžta 30 cm skersmens skyle viršuje. Ji keturkampė, nudaužtu kampu, apie 85x75 cm dydžio, apie 30 cm aukščio, mūryta iš gelsvų tokio pat dydžio plytų kaip ir šulinys, surištų cementiniu skiediniu. Tai galėjo būti vandens kolonėlės pamatas. Šalia pamatų R dalies 1,4 m gylyje atidengtas 1,2x0,8 m dydžio grindinio fragmentas, sumūrytas iš 26,5x13x7 cm dydžio gelsvų ir rausvų plytų, surištų kalkiniu skiediniu. Grindinio tęsinys atkastas perkasoje 4 (4 pav.). Čia taip pat atidengti lauko akmenų, surištų tokiu pat kalkiniu skiediniu, su nežymiomis plytų duženų priemaišomis, pamatai (5 pav.). Stambesni, iki 60x50x40 cm dydžio rieduliai buvo sudėti perimetru, vidurinėje dalyje – smulkesni ir jų mažiau. Pamatų kryptis sutapo su perkasoje 1 atidengtais, tačiau čia jie buvo „paslinkti“ daugiau nei 1 m į Š. Pamato Š kraštas neatkastas, liko po šaligatviu. Skyrėsi ir pamatų gylis – čia jie vos 60–70 cm aukščio. Atidengtų pamatų PR kampas buvo baigtinis ir nenuardytas. Tarp aprašomo ir perkasoje 1 aptiktų pamatų atkastas plytų grindinys. Pažymėtina, kad perkasoje 4 pamatų V pusė mūryta ant griuvenų be rišamosios medžiagos ir kalkiniu skiediniu surišta vos 20 cm storio viršutinė dalis. Tai leido padaryti išvadą, kad grindinys, kurio tęsinys buvo po griuvenomis, ankstyvesnis nei perkasoje 4 atkasti pamatai. Prie pamatų PR kampo buvo išmūryta dar viena, statmena pirmajai pamatų eilė. Ji 3,7 m ilgio, apie 55 cm pločio, apie 60 cm storio. Mūryta iš smulkių ir vidutinio dydžio lauko akmenų, surištų kalkiniu skiediniu. Atlikus architektūrinius tyrimus padaryta prielaida, kad plytų grindys galėjo atsirasti 1893 m. statant Vilniaus amatininkų draugijos pastatą, o perkasoje 4 atidengti pamatai buvo 1910 m. pastatyto „Liutnios“ teatro. Maždaug to paties laikotarpio buvo perkasoje 1 atkastas šulinys, o šioje perkasoje atidengti pamatai turėjo būti ankstyvesni, tačiau sumūryti XIX a. Perkasose 2 ir 3 fiksuotas tik perkastas kultūrinis sluoksnis su keliomis XVII–XVIII a. keramikos šukėmis ir vėlesniais neregistruotinais radiniais. Iš viso detaliai ištirta 139,4 m^2 dydžio teritorija. Iš visų šiame plote surinktų radinių kaip tinkami perduoti muziejui atrinktos vos 6 XVI–XVII a. keramikos šukės, švininė XVII–XVIII a. kulka,

sidabrinio varpelio sienelė ir 5 monetos, iš jų 2 variniai Jono Kazimiero (1648–1668) šilingai bei 3 Rusijos imperijos monetos – 1750 m. denga, 1840 m. 10 grašių, 1869 m. kapeika. Atkastos architektūrinės konstrukcijos trukdė įgyvendinti teatro rekonstrukcijos projektą, todėl Kultūros paveldo vertinimo tarybai nustačius, kad jos neturi kultūrinės vertės, konstrukcijos demontuotos.

Gedimino Ave. 4

In 2018, six test pits (a total of 12 m^2) were excavated at the site of new building to be erected on the grounds of the Lithuanian National Drama Theatre at Gedimino Ave. 4 (Fig. 1). In part of the investigated area, an archaeological layer from 40 cm to 1 m thick and containing 16th–18th-century finds, which consisted mainly of sherds of contemporaneous household pottery along with fragments of panel stove tiles (*Blattkacheln*) and one 17th-century coin, was recorded under the horizon of mixed soil. Four trenches (a total of 139.4 m^2) were excavated at the site of the central entrance. The unearthed 19th–20th-century foundations and paving (Figs. 2–5) belonged to the Vilnius Society of Craftsmen building and the Liutnia Theatre.

1 pav. Situacijos planas: 1 – tiriamas sklypas; 2 – 2016 m. tirti šurfai; 3 – 2018 m. tirti šurfai. V. Kliaugaitės brėž.

Fig. 1. Situation plan: 1 – investigated plot; 2 – 2016 test pits; 3 – 2018 test pits.

Simona Širvydaitė-Šliupienė,
Vida Kliaugaitė

Sodų gatvė 6

2018 m. rugpjūčio–rugsėjo mėnesiais atlikti žvalgomieji tyrimai Sodų g. 6 sklype, kuriame suplanuotas gyvenamųjų namų kvartalas. Sklypas Sodų g. 6 išsidėstęs šlaite, istoriniame Rūdninkų arba Šv. Stepono priemiestyje, susiformavusiame išilgai kelio į Rūdninkus itin raižytoje vietovėje. XVII a. už buvusios miesto sienos ir Rūdninkų vartų veikė plačiai žinomas Arklių turgus, šalia kurio ir formavosi Sodų gatvė. Priemiesčiui buvo būdingas retas užstatymas. XVIII a. Sodų gatvės R pusėje didelį plotą užėmė dirbama žemė, sodai, daržai, ganyklos, stovėjo nedideli mediniai nameliai, vadinami dvareliais, sodybomis ar net lūšnomis. Sodų g. 6 sklypas priklausė 1251 posesijai. Nuo XIX a. vidurio iki XX a. vidurio formavosi mūrinis sklypo užstatymas. XX a. viduryje nebesilaikyta istorinių valdų ribų, nacionalizavus sklypą jis buvo padidintas prijungiant gretimos posesijos sodų, daržų bei ūkinės dalies teritoriją.

2016 m. Sodų g. 6 sklype jau buvo atlikti žvalgomieji tyrimai – ištirta 12 šurfų (73 m^2),